

Marija Znika

ODREĐENOST I BROJIVOST

U radu se analiziraju neke imenice relativno široka opsega značenja, s obzirom na kategoriju brojivosti. Opisuje se utjecaj njihova značenja na izbor pridjevskega lika.

I. O utjecaju semantike na sintaktičke izbore pisalo se i u svjetskoj i u našoj literaturi¹.

Neka od sintaktičkih obilježja upotrebljavala su se u sintaktičkim opisima i ranije, npr.: *živo, neživo, konkretno, apstraktno, opće, vlastito*. U novije vrijeme nalazimo ih dopunjene u hijerarhiziranu sustavu, npr. u Chomskoga², gdje se daje i njihovo terminološko obrazloženje: "Ako obilježja leksičkih jedinica nastavimo zvati sintaktičkim obilježjima, kad je to uključeno u striktno sintaktičko pravilo, onda će ta obilježja leksičkih jedinica prije biti sintaktička nego semantička"³.

¹ M. Ivić, O nekim sintaksičkim konstrukcijama s kvantifikatorima u standardnom srpskohrvatskom. Južnoslovenski filolog, knjiga XXX, Beograd 1974/75, str. 330-335. L. Kojen, Semantički parametri u sintaksi, Južnoslovenski filolog, knj. XXXVI, Beograd 1980, str. 13-24. Po njemu "autonomnost sintakse u odnosu na semantiku nerešeno je pitanje lingvističke teorije", str. 13. R. Katičić, Sintaksa hrvatskoga književnog jezika, JAZU i Globus, Zagreb 1986, str. 24. M. Ivić, O partikularizatorima, Južnoslovenski filolog, knj. XXXVI, Beograd 1980, str. 1-112 govori o izbrojivim entitetima iskazanim zajedničkim imenicama i njihovu odnosu prema gradivnim imenicama kojima se iskazuje materija.

² "Svaki leksičkom formativu pridružen je skup *sintaktičkih obilježja* (tako će dječaku biti pridružena sintaktička obilježja [+ opće], [+ ljudsko], itd.)...

N → [+N, +- opće]

[+ opće] → [+ - brojivo]

[+ brojivo] → [+ - živo]

[- opće] → [+ - živo]

[+ živo] → [+ - ljudsko]

[- brojivo] → [+ - apstraktno]."

N. Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax*, the M.I.T. Press, Cambridge 1965, III. izd. 1970, str. 82.

³ Chomsky, isto, str. 153-154. Prilagođeno našim potrebama to se može pojednostaviti i prikazati ovako:

[+ opće], [+ brojivo], [+ živo], [+ ljudsko], [+ apstraktno].

Iznimno zanimljivu analizu jednoga od sintaktičkih obilježja – brojivosti – i njegove reperkusije na status supstantiva (podjela imenica na one koje su brojive u singularu, na one brojive u pluralu i nebrojive) kao i njegov utjecaj na mogućnost pluralne upotrebe i na izbor odredbi uz te imenice daje H.A. Gleason⁴. S. Burov predlaže nešto drugačiju podjelu imenica s obzirom na brojivost:

- brojive imenice – mase (stvarne i apstraktne)
- nebrojive, zbirne (stvarno zbirne i apstraktno zbirne)
- dualia tantum, dvosastavne nedjeljive,
- dvosastavne djeljive⁵.

R. Katičić u prikazu transformacijske gramatike preuzima od Chomskoga naziv sintaktička obilježja⁶. Ta nam sintaktička obilježja možda mogu pomoći u našoj analizi kao korisno pomoćno sredstvo u otkrivanju i opisivanju razlika među imenicama koje onda utječu i na mogućnost primjene različitih sintaktičkih obrazaca ili kraće: na mogućnost sintaktičkih izbora. O tome kasnije.

2. Stvarajući rečenice uvrštavamo neke riječi u neke sintaktičke funkcije, tj. namjenjujemo nekim riječima neke sintaktičke funkcije⁷. Tako neke riječi uvrštavamo u funkciji priložne oznake⁸. Nejoj riječi kao priložnoj oznaci mjesto u rečeničnom ustrojstvu otvara izravno predikat, a ona onda podliježe leksičko-semantičkoj interpretaciji na osnovi koje se može pokazati da je neka priložna oznaka semantički neadekvatna uz neki predikat ako značenja riječi u predikatu i riječi u priložnoj oznaci stoje u odnosu međusobne isključivosti. Na osnovi takve međusobne isključivosti leksičkih značenja⁹ riječi u predikatu i riječi u priložnoj oznaci neka se riječ ne može ovjeriti kao priložna oznaka uz taj predikatni

⁴ H.A. Gleason, *Linguistics and English Grammar*, Holt Rinehardt and Winston, New York 1965. Citirano po njemačkom prijevodu Kurta Wächtlera, *Linguistische Aspekte der englischen Grammatik*, Max Hueber Verlag, München 1970, str. 69–73 i 224.

⁵ S. Burov, *Kategorijata čislo na sličestvitelnite imena v bŭlgarskija knižoven ezik*, Bŭlgarski ezik, god. XXXIX, knj. 5, Sofija 1989, str. 430–437.

⁶ R. Katičić, *Transformacijska gramatika*, *Suvremena lingvistika*, br. 10, Zagreb 1974, str. 28.

⁷ R. Katičić, *Jezikoslovni ogleđi*, ŠK, Zagreb 1971, str. 90. *Sintaksa hrvatskoga književnog jezika*, JAZU i Globus, Zagreb 1986, str. 32–35. M. Peti, *Predikatni proširak*, *Znanstvena biblioteka HFD-a*, Zagreb 1979, str. 69–71. M. Znika, *Odnos atribucije i predikacije*, *Znanstvena biblioteka HFD-a*, Zagreb 1988, str. 24–25.

⁸ U novije se vrijeme u okviru teorije valencije analiziraju razne vrste dopuna uz pojedine glagole. Izvršnu monografiju o tome s relevantnom literaturom izradio je M. Samardžija: *Dopune u suvremenom hrvatskom književnom jeziku*, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, br. 21, Zagreb 1986, str. 1–32, posebno str. 9–32, i isti: *Četiri pitanja o biti valentnosti*, *Radovi Zavoda za slavensku filologiju*, br. 22, Zagreb 1987, str. 85–105, posebno str. 93 (*sintaktička valentnost – unutar jezika, semantička valentnost – izvan jezika, logička valentnost – spona između jezika i izvanjezične zbilje*) te str. 98 (*pojam valentnosti širi je od pojma rekcije, pojam dopune valentnošću je glagola uvjetovan sintaktički element*).

⁹ Za distinkciju leksička i gramatička semantika usp., uz ostalo, i M. Znika, *Odnos atribucije i predikacije*, str. 73.

glagol (ili riječi u funkciji predikatnoga glagola). Priložna oznaka u kojoj su uvrštene riječi što su po svojoj leksičkoj semantici ovjerene kao priložne oznake uz neki predikatni glagol, može se, s obzirom na leksičko značenje riječi koje se u tu funkciju uvrštavaju, podijeliti na nekoliko značenjskih skupina. Najuobičajenije su ove:

- mjesta
- vremena
- načina
- uzroka
- popratnih okolnosti¹⁰.

U ovom ćemo se radu pozabaviti prvim trima priložnim oznakama:

- mjesta
- vremena
- načina.

Analizirat ćemo riječi koje se najčešće upotrebljavaju u funkciji tih triju priložnih oznaka. To su upravo riječi *mjesto, vrijeme, način*.

3. Riječi *mjesto, vrijeme, način* analizirat ćemo s obzirom na njihovo leksičko značenje, te odnos njihova leksičkog značenja i kategorije brojivosti. Utvrdit ćemo status njihovih značenja s obzirom na brojivost. Element brojivosti u imenica držimo jednim od bitnih činilaca koji utječe na mogućnost izbora određenog ili neodređenog pridjevskog vida¹¹.

Promotrimo li sve te imenice s obzirom na opseg njihova leksičkog značenja, odmah se može uočiti da su one sve tri vrlo velika opsega značenja: odnose se na vrlo velik dio izvanjezične stvarnosti. Po tome su sve te tri imenice slične. Sličnost je i u mogućnosti popunjavanja iste sintaktičke funkcije – priložne oznake. Ako ih usporedimo s obzirom na navedene sintaktičke oznake, vidimo da im je prva oznaka zajednička: svima se može staviti oznaka [+ opće].

Da bismo mogli odrediti njihov status s obzirom na drugu oznaku, moramo za svaku od riječi navesti za nas relevantna značenja i vidjeti da li se ona jednako odnose prema drugoj sintaktičkoj oznaci [+ brojivo].

¹⁰ Taj je broj moguće povećati detaljnijom semantičkom raščlambom, ali to nije predmet ovoga rada. Veći broj priložnih oznaka navodi R. Katičić u Sintaksi, str. 77.

¹¹ O određenom i neodređenom pridjevskom vidu usp.: E. Fekete, Oblik, značenje i upotreba određenog i neodređenog pridevskog vida u srpskohrvatskom jeziku, Južnoslovenski filolog, knj. 28, sv. 1–2, Beograd 1969, str. 321–386 i Južnoslovenski filolog, knj. 29, sv. 3–4, Beograd 1973, str. 67–519. L. Dezső, Tipološka razmatranja, Kontrastivna gramatika srpskohrvatskog i mađarskog jezika, br. 1, Novi Sad 1971, str. 72–86. M. Stevanović, Savremeni srpskohrvatski jezik, I, Naučna knjiga, Beograd 1986, (peto izdanje), str. 249–253. T. Maretić, Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika, Zagreb 1963, str. 492–496. R. Katičić, Sintaksa, str. 385–386. M. Znika, Izvedena referencija, Rasprave Zavoda za jezik IFF, knj. 10–11, Zagreb 1985, str. 251–280. Ista, Odnos atribucije i predikacije, str. 58–68.

Riječ *mjesto* višeznačna je. Od njezinih značenja za nas je zanimljivo ono koje se prvo navodi, po kojemu se ta riječ i može uvrstiti kao priložna oznaka, a to je (u našoj interpretaciji) 'obično ograničen, izmjerljiv prostor'¹². Uz to se značenje može staviti oznaka [+ brojivo] jer se može nabrojiti više takvih mjesta.

Imenica *vrijeme* ne zanima nas u filozofskom smislu, u kojemu je nebrojiva, već u značenju¹³ 'prilike, stanje u atmosferi u određenom času'. U tom je značenju *vrijeme* isto tako nebrojivo, jer ne postoje, nisu zamisliva, dva pojma *vremena* u tom značenju¹⁴.

Od više značenja riječi *način* za uvrštavanje u funkciju koja nas ovdje zanima, a to je funkcija priložne oznake, najprikladnije je njezino prvo značenje: 'postupak pri ostvarivanju neke radnje, oblik kako se što zbiva ili kako se što radi'. U tom je značenju riječ *način* brojiva, premda u nekim rječnicima stoji ograda da dolazi pretežno u jednini, pa je stoga i pretežno nebrojiva¹⁵.

4. Stavljanje sintaktičke oznake [+ brojivo] načelno nije uvijek lako, a pogotovo uz imenice ovako široka opsega značenja, jer je to jedna od oznaka s pomoću koje se u tradicionalnoj gramatici nije sustavno opisivalo imenice, pa nam nije usvijestena kao neke druge sintaktičke oznake (npr. opće)¹⁶.

¹² Opseg značenja riječi *prostor* približno je ekvivalentan opsegu značenja drugih dviju riječi (*vrijeme* i *način*).

¹³ Značenja analiziranih riječi navodim prema konzultiranima našim i stranim jednojezičnim rječnicima:

Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika JAZU, 1880–1882 do 1975–1976.

Rječnik hrvatskosrpskoga jezika MH, slova A–K, Zagreb 1967.

Rečnik srpskohrvatskoga jezika MS, slova A–Š, Novi Sad 1967–1976.

V. Anić, Rječnik hrvatskoga jezika, Novi Liber, Zagreb 1991.

Deutsche Sprache, VEB, Bibliographisches Institut, Leipzig 1983.

Handwörterbuch der deutschen Gegenwartssprache, Akademie-Verlag, Berlin 1984.

Duden, Deutsches Universalwörterbuch, Mannheim 1983, izdanje iz 1989.

G. Wahrig, Deutsches Wörterbuch, Bertelsmann-Lexikon Verlag, 1986, ponovljeno izdanje 1991.

A.S.Hornby, E.V.Gatenby, H.Wakefield, The Advanced Lerner's Dictionary of Current English, Oxford University Press, London 1963, Second Edition, Sixteenth Impression 1972.

¹⁴ Pojam *vrijeme* u tom značenju termin je u meteorologiji.

¹⁵ Handwörterbuch der deutschen Gegenwartssprache, s. v. *Weise*.

¹⁶ Čini se na prvi pogled da je postavljanje sintaktičkih oznaka lak posao jer se ona, kao, znaju. Primjeri pokazuju da to nije tako lako. Npr. *vrijeme* u meteorološkom smislu nebrojivo je, a kao odsječak određena trajanja mjerljivo je satima, danima... i brojivo je. Poteškoće se osobito pokazuju u višeznačnih imenicama u kojih svako od njihovih značenja može imati drugačije odrednice. Suvremeni strani jednojezični rječnici navode uz pojedina značenja višeznačnih riječi da nemaju množinu, odnosno da su u tom značenju nebrojiva (Wahrig, Handwörterbuch, oksfordski rječnik). Poznavanje značenja riječi preduvjet je postavljanju sintaktičkih oznaka. Poteškoće potvrđuje i Gleason: "Općenito, brojive imenice označuju pojedinačne objekte, nebrojive imenice, nasuprot tome, masu, odnosno mnoštvo i sl. Razlikovanje je, kao i u svih tovrnsnih podjela u gramatici, djelomično proizvoljno" (str.70). A oksfordski rječnik u prikazu upotrebe jednine i množine već je izričitiji: "Ako je upotrijebljeno /U/, stoji imenica za štogod /materija, kvaliteta,

Po sintaktičkoj oznaci [+– živo] može se uz sve tri riječi (*mjesto*, *vrijeme*, *način*) staviti oznaka [– živo] ili [+ ne–živo], a s obzirom na sintaktičku oznaku [+ ljudsko] staviti oznaka [– ljudsko]. *Vrijeme* i *način* imaju oznaku [+ apstraktno], a *mjesto* [– apstraktno] ili [+ konkretno]. Sve sintaktičke oznake analiziranih riječi u za nas zanimljivim značenjima mogu se sada prikazati ovako:

mjesto	vrijeme	način
[+ opće]	[+ opće]	[+ opće]
[+ brojivo]	[– brojivo]	[– brojivo]
[– živo]	[– živo]	[– živo]
[– ljudsko]	[– ljudsko]	[– ljudsko]
[– apstraktno]	[+ apstraktno]	[+ apstraktno].

5. Izbor pridjevskoga vida, držimo, ovisi o određenosti imeničkoga pojma,¹⁷ do koje se može doći i na osnovi prethodne spomenutosti toga pojma.¹⁸ Uzima se da je pojam koji je spomenut istodobno i poznat,¹⁹ pa se može identificirati. To je tzv. *članski* pristup određenosti.²⁰ Dok se pridjevom u neodređenom obliku kazuje samo osobina čega, bez odnošenja na pojedinačni predmet,²¹ upotreba pridjeva u određenom obliku uključuje i odnošenje na pojedinačni predmet²².

Zanimljiva je u tom kontekstu Feketeova konstatacija o proširenosti kraćeg i dužeg oblika pridjeva, izvedena na osnovi analize književnih tekstova. Tako je kraći oblik češći ili podjednako čest, u: Držića, Kaleba, Nazora, Kovačića, Šimunovića i Čopića, a duži u: Karadžića, Andrića, Kočića²³.

6. Pri izboru određenih i neodređenih oblika pridjeva mora se voditi računa o odnošenju na pojedinačni predmet,²⁴ mora se dakle voditi računa i o referentu

apstrakcija i sl./ što se ne može brojiti... Takva se imenica normalno ne upotrebljava s određenim članom i nema pluralnih oblika" (str. XIV). S. Burov kaže: "Izvan opozicije jednina/množina ostaju apstraktne, stvarne, zbirne imenice, tj. sve one imenice kojima se poopćeno nazivaju imenice za nebrojive predmete" (str. 2).

¹⁷ U tome se slažem s Feketeom (str. 353).

¹⁸ Fekete se u više navrata kritički osvrnuo na taj stav iako on dominira u navedenoj literaturi. I Milka Ivić, govoreći o kvantifikatorima, naglašava poznatost pojma koji se kvantificira. (O kvantifikatorima, str. 330–332).

¹⁹ Po Maretiću važno je da postane poznat sugovorniku. T. Maretić, *Gramatika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika*, III. izdanje, Zagreb 1963, str. 493, I. izd. 1899.

²⁰ Za obrazloženje usp.: M. Znika, *Odnos atribucije i predikacije*, str. 62–64.

²¹ Fekete u takvu slučaju govori o kvalifikacijskoj funkciji pridjeva, pridjev kvalificira neodređenu jedinku označenu imeničkim pojmom (str. 463–464).

²² Dužim se oblikom, po Feketeu, markira određena jedinka, tj. upućuje se na određenu imenicu (str. 350).

²³ Fekete, str. 477.

²⁴ Predmet u apstraktnom smislu.

iz izvanjezičnog univerzuma. Tako se u teoriji barata zadanim simbolom i pojmom i referentom, stvarju na koju se sve to odnosi²⁵.

Pojedinačne predmete moramo uključiti stoga što nam je predmet rasprave izvanjezična zbilja o kojoj komuniciramo pomoću jezika.

6.1. Postavlja se pitanje kakav je odnos za nas zanimljiva isječka jezične zbilje (riječi) i onoga na što se ona u izvanjezičnoj zbilji odnosi (predmeta). Da li je odnos između riječi *vrijeme* i onoga u zbilji što time označujemo jediničan, jedinstven ili nije? Ako jest jediničan, da li je ta jediničnost ista kao u vlastitih imena, npr., koja se vežu uvijek uz jednu osobu.

Krenimo u analizi od jednog vlastitog imena.

Uzima se da je status vlastitoga imena u jezičnom sustavu bitno drugačiji od statusa apelativa: vlastito ime u izravnoj je vezi s referentom, odnosi se na referent izravno, a ne posredno preko pojma²⁶. Može se onda pretpostaviti da bi status vlastitoga imena s obzirom na određenost morao biti bitno drugačiji od statusa apelativa²⁷. Vlastito se ime odnosi uvijek na jednu posve određenu jedinku, jedinično je i zna se tko je nositelj toga imena. To je posve u redu dok se to ime promatra u određenom kontekstu koji mu i daje dodatne odrednice i time jednog nositelja toga imena izdvaja od svih ostalih. Uzmimo npr. ime *Adam*. Po čemu se ime *Adam* u bitnome razlikuje od imenice *stol*, npr. (osim po drugačije uspostavljenoj vezi s referentom)? *Adam* označuje nešto živo, konkretno, a *stol* nešto neživo i konkretno. Da li se uz ime *Adam* može staviti oznaka [+ brojivo]? Odgovor je da. Ako se *Adam* odnosi na biblijski kontekst i na prvoga čovjeka *Adama*, i onda se uza nj može staviti oznaka [+ brojivo], ali to nije ni svrhovito ni bitno jer *Adam* je bio jedan jedini egzistentan, stvarno nije bilo drugoga referenta na koji bi se to ime moglo odnositi, ali je drugi takav referent barem pomišljiv kao moguće ostvarenje, baš kao još jedan *stol* ili još jedno *drvo*. Za tog *Adama* pitamo: "Tko je pojeo jabuku?" Međutim, promotrimo li danas status toga imena, moramo primijetiti da se u tome nešto promijenilo. Postoji mnogo nositelja toga imena, dakle i više referenata u izvanjezičnoj stvarnosti na koje se to ime odnosi. Isto tako bilo je i u prošlosti: postojalo je više referenata na koje se ono u prošlosti odnosilo u određenoj mikrosituaciji. To se ime u određeno vrijeme na određenom mjestu uvijek odnosi na posve konkretnu jedinku koja nam iz situacijskoga konteksta može biti poznata ili ne, pa uz nju onda stavljamo određeni ili neodređeni oblik pridjeva. Promatramo li status toga imena i sinkro-

²⁵ Poznati Ogen-Richardsonov trokut, po Ullmannu, Grundzüge der Semantik, Walter de Gruyter, Berlin 1967, str. 67.

²⁶ P. Šimunović, Istočnojadranska toponimija, Logos, Split 1986, str. 209-215.

²⁷ Po L. Kojenu na imenicama se najbolje pokazuje razlika u odnosu na semantički zasnovane sintaktičke modele. U jezicima bez člana u g l a v n o m je paralelna distribucija vlastitih i zajedničkih imenica (Semantički parametri u sintaksi, str. 13-24).

no i dijakrono, moramo zaključiti da se ono odnosi i odnosilo se na više jedinki u različitim situacijama, pa bi se u tom smislu uz riječ *Adam* mogla staviti oznaka [+ brojivo], ali ona je, kao i distinkcija [+ živo], [+ ne-živo] uz osobno ime nevažna. Tek dodatnim odredbama

1. pomoću prezimena

2. pomoću još kakve atributske odredbe²⁸ svaki se od nositelja imena *Adam* pobliže određuje i time stvara mogućnost za njegovu identifikaciju i za upotrebu određenog pridjevskog vida uza nj²⁹. S obzirom na mogućnost identifikacije, imamo različitu situaciju. Kod osobnog imena imamo prvo identifikaciju, a zatim moguće kvalifikacije, a kod apelativa imamo prvo kvalifikaciju, pa zatim identifikaciju pomoću jednoga od kvalifikativa.

Primjer:

1. *prvi Adam* (biblijski kontekst)

2. *Adam Smith* (povijesni kontekst, engleski ekonomist i filozof iz 18.st.)

3. *Adam*, moj brat (sadašnji situacijski kontekst).

Moguća je i odredba ovoga tipa:

*Adam Smith, mladi*³⁰

Adam Smith, stariji.

Tako nije isti status *prvoga Adama*, ekonomista *Adama Smitha* i, recimo, mojega *brata Adama*, a za svakog od njih, da bismo ih mogli identificirati, moramo pitati:

Koji (od svih Adama) *Adam*?

Postoji, dakle, više nositelja istoga imena. Stoga postavljamo pitanje za određeni oblik pridjeva, koji ukazuje na određenu jedinku, jer iz skupa zasebnih jedinki (skupa jedinki bez zajedničkih invarijantnih obilježja) koji čine svi *Adami* sa svim svojim osobinama želimo izdvojiti jednoga budući da postoji više referenata na koje se ime *Adam* može odnositi. Stoga se jedan od njih može identificirati pomoću neke osobine i onda možemo pitati *koji Adam*, dakle pitamo kao za poznatu jedinku.

Ako se ime *Adam* odnosi na više referenata u izvanjezičnoj stvarnosti i ako smo te referente naučili razlikovati, bilo po njihovim osobinama bilo po situacijama i u kojima dolaze, po čemu se to osobno ime onda statusno razlikuje od statu-

²⁸ V. Putanec, Leksik prezimena SRH, Zagreb 1976, str. VII. Autor kao moguća sredstva odredbe nositelja imena navodi prvu, drugu i treću determinaciju. Slično i Fekete, n. dj., str. 380-381.

²⁹ U analizi ne uzimamo u obzir mogućnosti identifikacije jedinke iz situacije kada bi ona bila moguća pomoću pokazne zamjenice ili geste. O različitim funkcijama zamjenica usp. I. Klajn, O funkciji i prirodni zamenica, Beograd 1985, Biblioteka Južnoslovenskog filologa, nova serija, knj. 7.

³⁰ Dva nositelja istoga prezimena mogu se razlučiti i oznakama *mladi*, *stariji*. Ako ih je više, moguća je upotreba različitih nadimaka, što istražuje antroponimija.

sa opće imenice *stol* s obzirom na određenost? Uz riječ *stol* mogu se staviti za nas važne oznake [+ konkretno], [+ ne-živo], [+ brojivo]. *Stol* se odnosi u izvanjezičnoj stvarnosti na predmet određenih invarijantnih svojstava, ali se ni za tu riječ ne zna na koji se baš jedinični komad odnosi. I *stolovi* se razlučuju jedan od drugoga atributima kojima se najčešće izriče:

- kvaliteta (star, nov, od hrastovine, od mahagonija...)
- pripadanje (moj, bratov...)
- namjena (radni, crtaći, kuhinjski...).

Ti se raznovrsni atributi mogu i kombinirati među sobom:

moj stari pisaci stol od hrastovine.

Dok se nositelji istoga imena razlikuju jedan od drugoga prezimenima (i ako je potrebno) stalnim atributima kao dodatnim identifikacijskim sredstvima, stoji tzv. apelativima na raspolaganju samo različite atributske odredbe kao pomoćna identifikacijska sredstva, ali u načelu status je tih sredstava identičan: oni pomažu odredbi i identifikaciji pojedinog elementa izvanjezične zbilje.

7. Kakav je status osobnoga imena *Adam* i nama zanimljive imenice *vrijeme*? Osobno je ime *Adam* jednoznačno: ima jedan izraz i jedan sadržaj. U isto vrijeme ili u različito vrijeme, na istom ili na različitom mjestu, može postojati više jedinki s tim imenom, dakle više nositelja toga imena, više referenata³¹, od kojih je svaki u izravnom odnosu s imenicom. Zato i možemo pitati:

Koji (od svih Adama) Adam?

Riječ *vrijeme* ima jedan izraz, ali ima više sadržaja, pa se može odnositi na više referenata u izvanjezičnoj stvarnosti. Jedno od značenja riječi *vrijeme*, ponavljamo, jest i 'prilike u atmosferi'. *Vrijeme* u tom značenju ima jedan izraz, jedan sadržaj i odnosi se na jedan referent u izvanjezičnoj stvarnosti, dakle na nešto jedinično. Te sve odnose možemo preglednije prikazati ovako:

- Adam*: jedan izraz
 - jedan sadržaj
 - više referenata
- vrijeme* (općenito)
 - jedan izraz
 - više sadržaja
 - više referenata
- vrijeme* (u meteorološkom smislu)
 - jedan izraz
 - jedan sadržaj
 - jedan referent.

³¹ I Fekete, n.dj., str. 347 i 381.

7.1. Uzmimo sada za primjer rečenicu:

Govorim o vremenu.

Iz same te rečenice, bez njezina jezičnog diskurza i izvan situacije, znamo samo to da se govori o *vremenu* u svim njegovim mogućim značenjima, a da se ne govori, npr., o knjizi. Doznajemo o jednom izboru kojim se isključuju svi ostali. Ali time ne doznajemo ništa više o semantici izabrane riječi, osim da je ta riječ izabrana. Ne znamo u kojemu je od svojih značenja izabrana. Da li u *vremenu* u meteorološkom smislu ili možda u astronomskom smislu. Budući da su moguća barem dva različita značenja riječi *vrijeme*, moguće je pitati:

O kojemu vremenu govoriš?

Stoga je uz riječ *vrijeme* u filozofskom smislu moguće upotrijebiti određeni oblik pridjeva jer za izraz *vrijeme* postoje najmanje dva³² entiteta koja su usvijestena u ljudskom iskustvu i znanju, pa ih se može uzimati kao nešto poznato i izabirati jedan od njih. Moguće je onda pitati:

O kojemu vremenu govoriš?

O astronomskom ili atmosferskom?

i izabrati jedno od (najmanje) dvaju značenja riječi *vrijeme*. Izborom jednoga od jediničnih entiteta, znamo o njemu troje:

1. da je izabran (izabrana je jedna od mogućnosti),

2. znamo invarijantna³³ obilježja izabranog entiteta (izborom neke riječi koja označuje neki predmet izabiremo i njoj pridružen skup relevantnih obilježja, obilježja invarijantnih za taj predmet),³⁴

3. saznajemo mogućnosti njegovih varijantnih svojstava³⁵.

³² E. Fekete u uvodnom dijelu svoje rasprave kao pretpostavku za upotrebu određenog i neodređenog oblika pridjeva navodi mogućnost izbora između najmanje dviju jedinki (I. dio, str. 369) da bi dalje (I. dio, str. 380–381) naveo četiri tipa imenica za koje to pravilo ne vrijedi. Među ostalima tu su i "pojmovi koji u prirodi nemaju zbir, tj. koji egzistiraju samo kao apsolutne jedinice". Po njemu tu spadaju imenice: Sunce, Mjesec, Zemlja, pakao, raj, nebo, atmosfera, svemir, te pojedinačni pojmovi i predmeti označeni isključivo vlastitim imenicama (Evropa, Dunav, Atlantik...).

³³ M. Bierwisch, govoreći o semantičkim markerima, kaže da njihova univerzalnost nije teoretska slučajnost, već prije dio onoga što je Saussure nazvao jezikom (str. 4.). Na str. 32 on, uz ostala semantička obilježja, uvodi i [+ inherentnost]. Djelo: *Some Semantical Universals of German Adjectivals*, *Foundation of Language* 3(1967), str. 1–36.

³⁴ Tako izborom riječi *lopta* dobivamo jedno od njoj pridruženih invarijantnih svojstava po kojemu ona jest *loptom*, a to je okruglost. Druga moguća svojstva *lopte* nisu invarijantna, već varijantna. To su obilježja s obzirom na boju, veličinu, materijal itd.

³⁵ H. Kriškova (u radu: *Adjektivni atribut v ruštině a češtině*, *Studie ze slovanske syntaxe*, Praha 1971, str. 118–175) analizira mogućnost raznolikih pridjevskih atributa uz imenicu, njihov redosljed i mogućnost kombiniranja, pa zaključuje da je semantički opseg pridjeva omeđen semantikom imenice, a svaka imenica ima beskonačan broj mogućih oznaka koje su s tom imenicom zajedničke (str. 128).

(Ta svojstva dodatno opisuju neki entitet. Kad je koje od njih jednom spomenuto, može se shvatiti kao navođenjem poznato – u danom kontekstu ili situaciji, iako i inače može biti znano – na njega se može uputiti i njime se može поблиže odrediti neki predmet.)

7.2. Dok kod imena *Adam* možemo pitati *Koji (od svih Adama) Adam?* jer je više nositelja³⁶ toga imena, u slučaju izbora riječi *vrijeme* sa značenjem 'prilike u atmosferi' ne možemo odmah pitati

Koje vrijeme?

jer ih nema dva u tom značenju.

Tako to vrijeme prvo moramo opisati³⁷ i kvalificirati:

lijepo, oborinsko, kišovito, stabilno, nestabilno...

Ne možemo, stoga, odmah pitati:

Koje nas vrijeme očekuje sutra?,

već prvo samo:

Kakvo nas vrijeme očekuje sutra?

A možemo pitati:

Koji (od svih Adama) Adam dolazi sutra?

Time smo došli do ključnog pitanja. Ako je nešto jedinično i nema mogućnosti izbora između najmanje dvaju entiteta, može li se pretpostaviti da je taj jedan entitet odmah tako znan da uza nj može doći pridjev u određenom obliku? Odgovor, čini nam se, može biti jedino negativan.³⁸ Zašto? Odgovor nam pokazuje i pitanja (*kakav* ili *koji*) koja se mogu postaviti pridjevima uz takve imenice. Pojmove označene takvim imenicama treba prvo opisati. Nakon toga mogao bi se takav pojedinačan entitet uzeti kao (po opisu) poznat i onda po jednoj od opisanih oznaka, pomoću pitanja *koji*³⁹, prepoznati kao određen.

³⁶ I. Fekete tako, str. 381.

³⁷ "Pojam koji označava imenica je – određen, lansiran u govorni plan kao određen, već identifikovan ... jasan kao individualno egzistentan u datim granicama mesta i vremena (pri čemu nije važno da li je on govornim licima "poznat", "lično poznat" u smislu jasne identifikovanosti ili apercpcije vlastitim sredstvima opažanja), tako da drugi ne može biti impliciran ... Budući da nema identifikativnog upućivanja ... pridev se koristi isključivo u d e s k r i p t i v n e, a n e i u druge svrhe." Fekete, str. 409.

³⁸ Drugačije Fekete, str. 409, 410.

³⁹ Upitna zamjenica *koji* zapravo se upotrebljava u dvije situacije. Jednom se s *koji* pita o jednom entitetu iz mnoštva drugih i izdvaja ga se invarijantnim osobinama od drugih entiteta s drugačijim invarijantnim obilježjima. Drugi put, nakon opisa kvaliteta toga entiteta, što se provjerava zamjenicom *kakav*, pita se s *koji* o jednom izabranom entitetu iz grupe istovrsnih na koje se određenošću pomoću jednog od varijantnih obilježja uputilo.

Rezultat izbora između dviju mogućnosti (određenosti i neodređenosti) i definiciju njihova značenja, ali ne i uvjete procesa izabiranja pridjevskoga vida, njihovu ovisnost o naravi imenice uz koju neki od pridjevskih likova dolazi, daje i R. Katičić u Sintaksi, str. 385–386.

7.3. Pitanjem *Koji?* pokazujemo da nam je znano postojanje neke jedinice među drugima. Stoga iza rečenice

Govorim o vremenu.

u normalnim okolnostima i ne pitamo

O čemu govoriš?

Znanje jezika uključuje i usviještenost u govornika našega jezika znanje najmanje dvaju *vremena* od kojih je svako kao pojam određeno i razlučeno od drugoga svojim invarijantnim obilježjima. Ako je izabrani entitet znan po invarijantnim obilježjima, onda su ona zalihosna. Nezalihosna su samo *v a r i j a n t n a* obilježja analiziranog entiteta. Pitanjem *Kakav?* saznajemo nešto o varijantnim obilježjima entiteta. Pomoću njih se u kontekstu ili situaciji može upućivati na određenost entiteta koji je pojmovno definiran invarijantnim obilježjima, a stvarno može biti definiran varijantnim obilježjima.

Pitanje *Koji?* pretpostavlja, dakle, izabiranje jednoga od najmanje dvaju entiteta. Pitanje *Kakav?* moguće je kada je entitet invarijantno znan, pa otuda i zalihostan. Stoga se i pita za varijantna obilježja koja su nezalihosna ili, još preciznije, manje zalihosna⁴⁰.

7.4. Invarijantna obilježja entiteta obavezna su i neizostavljiva. Između njih se ne može birati, ona se znaju kao cjelovit skup među čijim članovima postoji odnos i...i. Varijantna obilježja čine skup obično s nekoliko razlikovnih podskupova. Među podskupovima i među njihovim članovima postoji odnos disjunkcije, određen načelima leksičkosemantičke složivosti⁴¹. Može se tako birati jedno od obilježja iz jednoga podskupa ili iz svakoga podskupa po jedno od obilježja, što još ovisi o broju mogućih podskupova danoga entiteta i o komunikacijskim potrebama.

7.5. Dok mogućnost uvrštavanja neke riječi ili skupa riječi u funkciju priložne oznake ovisi prvo o njezinu gramatičkom značenju i podobnosti toga gramatičkog značenja za izabranu sintaktičku funkciju, pa se ti uvršteni izrazi onda moraju leksičkosemantički interpretirati kao sukladni i adekvatni uz predikatnu riječ predikata koji im je kao priložnim oznakama otvorio mjesto u rečeničnom ustrojstvu, izbor pridjeva kao atributa uz imenicu isto tako ovisi o njegovu gramatičkom značenju i o kompatibilnosti njegova leksičkog značenja s leksičkim značenjem imenice uz koju se uvrštava. Tu se onda govori i o leksičkosemantičkoj složivosti pridjeva i imenica, v. niže. Ako leksičkosemantičke složivosti između imenice i pridjeva nema, moguće je doduše uvrstiti neki pridjev kao atribut uz tu imenicu, ali se dobivaju neovjerene rečenice koje izvorni govornici odbacu-

⁴⁰ Odnos zalihosnoga i nezalihosnoga u rečenici, zna se, mora biti takav da daje maksimalnu obavijest, ali da u njoj ima i dovoljno zalihosti kojom se mogu premostiti lakune ili nejasnoće nastale zbog smetnji u komunikaciji, zbog "buke u kanalu".

⁴¹ M. Znika, Odnos atribucije i predikacije, str. 84.

ju, i koje stoga nisu prikladne za svrhovitu komunikaciju. To znači da leksičko-semantička obilježja pridjeva moraju biti kompatibilna s leksičkosemantičkim obilježjima imenice, tj. da obilježja izrečena pridjevima čine podskupove leksičkosemantičkih obilježja imenice, odnosno ona moraju činiti ili skup invarijantnih⁴² ili skup varijantnih obilježja pojma izraženog tom imenicom da bi se proizvele ovjerene rečenice.

8. Vratimo se vremenu iz točke 7.2. Ni *vrijeme* u meteorološkom smislu nije u prvom spominjanju određeno tako da bi se uza nj mogao uvrstiti određeni oblik pridjeva. To zaključujemo iz neovjerenosti rečenice:

*Hoće li danas biti lijepo vrijeme? (*Koje?)*

U prvom se spominjanju mora upotrijebiti neodređeni oblik pridjeva:

Hoće li danas biti lijepo vrijeme? (Kakvo?)

Nakon toga morao bi se moći upotrijebiti određeni oblik⁴³ pridjeva:

Danas prije podne bit će lijepo /vrijeme/,⁴⁴ a poslije podne očekujemo kišu. Lijepo vrijeme obradovat će kupače.

ili i: *Lijepo vrijeme obradovat će kupače.*

8.1. Određeni i neodređeni lik pridjeva mogu biti neutralizirani (prvo akcentatski, a onda i morfološki) u jednom obliku. Držim da je takav slučaj u primjeru

Lijepo vrijeme obradovat će kupače, odnosno:

Lijepom vremenu obradovat će se kupači.

Mislim da je u obje rečenice pitanje s *koji* neovjerenost:

**Koje će vrijeme obradovati kupače?*

**Kojemu će se vremenu obradovati kupači?*

Po mojemu sudu moguće je samo pitanje:

Kakvo će vrijeme obradovati kupače?

ili *Kakvu će se vremenu obradovati kupači?*

i odgovor: *Lijepo će vrijeme obradovati kupače.*

Lijepu vremenu obradovat će se kupači.

ili u neutraliziranu obliku: *Lijepom vremenu obradovat će se kupači.*

Čim se pita s *koji*, razumijeva se izbor između najmanje dvaju entiteta. Budući da je *vrijeme* u meteorološkom smislu, vidjeli smo, jedinično, nema mogućnosti izbora između dvaju entiteta, a to je, po Feketeu, uvjet za mogućnost upo-

⁴² Uvrštavanjem kojega od invarijantnih svojstava uz imenicu čija su to invarijantna svojstva, rezultira doduše ovjerenom rečenicom, ali je takva rečenica previše zalihosna i komunikacijski nesvrhovita.

⁴³ R. Katičić, Sintaksa, str. 408–409.

⁴⁴ Zašto se i ne upotrebljava stvarno određeni oblik pridjeva, o tome dalje.

trebe određenoga pridjevskog vida, mora u našim primjerima doći pridjev u neodređenom obliku. No, kako je oblična razlika, osobito u kosim padežima, u procesu neutralizacije, vjerojatno i pod utjecajem govora u kojima se opreka određen : neodređen nije sačuvala, moguće je da se duži oblik pridjeva upotrebljava umjesto kraćega, ali on samim tim ne mora obavezno izricati određenost. Da on to, gdjekad, i ne čini, otkriva se pitanjima za određenost *Koji?* i za neodređenost (*Kakav?*)⁴⁵ koja postavljamo takvim rečenicama. Primjeri pokazuju da je (govoreći o stanju u atmosferi) komunikacijski prihvatljivije pitanje:

*Kakvo vrijeme...?*⁴⁶

od

Koje vrijeme...?,

što je siguran pokazatelj neodređenosti pridjeva.

Primjeri tipa (izvučeni iz konteksta ili situacije):

Na grafikonu se prikazuje vrijeme.

ne smiju nas zbunjivati. Tu se doista može pitati:

Kakvo se vrijeme prikazuje?

i odgovoriti ili astronomsko ili meteorološko. Pa onda dalje:

Govorit ćemo o meteorološkom vremenu prikazanom na grafikonu.

(O kojemu vremenu?) Situacija ili kontekst mogu upućivati na izbor značenja riječi *vrijeme*, a pridjevskim se likom i posebnim oblikom to značenje može i izraziti.

9. *Vrijeme* u meteorološkom smislu može se poimati kao i drugi "apstraktni, nematerijalizovani pojmovi kao: život, veselje, radost..."⁴⁷ koji su jedinični i koji su objektivno određeni, kao što je i "svaka ... jedinka objektivno određena (van govorno-misaonih procesa) jer normalno stoji u izvesnom odnosu prema mestu, trenutku svoje egzistencije, u odnosu prema drugim predmetima, i sl."⁴⁸. Budući da je takav imenički pojam objektivno određen, nema ga ni potrebe određivati pomoću pridjeva. Ostavljamo po strani činjenicu da takav pojam može biti subjektivno i neodređen (ali i subjektivno određen), što ovisi o mogućnosti "apercipiranja odnosa koji svaku jedinku karakterišu"⁴⁹. Jedino što se kao ko-

⁴⁵ R. Katičić, *Sintaksa*, str. 385.

⁴⁶ U razgovornom se jeziku oblična kolebljivost pokazuje još izrazitije. Tako se čuje:

U kakvom ste vi odnosu?

umjesto: *U kakvu ste vi odnosu?*

ili: *U kojemu svinjcu žive?!*

umjesto: *U kakvu svinjcu žive?!*

U prosuđivanju o određenosti i neodređenosti nije presudan oblik. Najvažnije je ono što se želi reći i kako se to razumijeva.

⁴⁷ E. Fekete, str. 381.

⁴⁸ Isto, str. 384.

munikacijski svrhovito nameće jest opis toga objektivno određenog pojma za što je najpogodniji neodređeni oblik pridjeva. To, dalje, znači da su invarijantna obilježja pojma *vrijeme* (u meteorološkom smislu) jasno usvijestena u pripadnika neke jezične zajednice.

Ako znamo neki jezik, izborom svake riječi automatski dobivamo izboru pridružena i njezina invarijantna obilježja, i to za svako njezino značenje. Pojam *vremena* po njima i jest pojam *vremena*. Stoga je o invarijantnim obilježjima u normalnim okolnostima zalihosno komunicirati, baš kao što, u načelu, nema potrebe komunicirati o ostalim invarijantnim i pretkazivim oznakama predmeta, npr. o okruglosti *lopte* (jer ako se zna što je *lopta*, zna se da je *okrugla*). Jedino o čemu u komunikaciji ima smisla razgovarati jesu neprekaziva obilježja predmeta, a to su upravo varijantna obilježja predmeta (*vremena, lopte...*), koja se odnose na njihovu kvalitetu.

10. Zanima nas sada odnos izbora pridjevskoga vida uz jedinični pojam i mogućnost takve sintagme u funkciji termina⁵⁰. Zanima nas, dakle, odgovor na pitanje: Može li se vrijeme u meteorološkom smislu, opisano kao jedinično, nebrojivo, kvalitativno odredljivo⁵¹ upotrijebiti kao termin?

Znamo da u terminu pridjevi dolaze uz imenice u određenom obliku. Pretpostavimo li da je *lijepo vrijeme* termin, da li je onda i *ružno vrijeme* termin i na osnovi čega se nešto uzima kao ružno kad to s nekog drugog aspekta⁵² može biti lijepo? Da li je *lijepo vrijeme* u istom odnosu kao primjeri:

- a) *crvena krvna zrnca*⁵³

⁴⁹ Isto.

⁵⁰ Kriškova u takvu slučaju govori o *složenom pojmu*. Granica za razlikovanje slobodnih sintaktičkih spojeva i složenih spojeva nije čvrsta, a pomoćno sredstvo za utvrđivanje slobodnog sintaktičkog spoja jest uvrštavanje još jednog atributa između postojećeg atributa i imenice. Tako *pisači stroj nije pisači novi stroj*. Uz naše *lijepo vrijeme* može se uvrstiti (između atributa i imenice) još jedan pridjevski atribut:

lijepo rujansko vrijeme

lijepo toplo vrijeme

lijepo pro hladno vrijeme.

Slijedeći analizu Kriškove, *lijepo vrijeme* ne može biti termin (str. 127–128).

⁵¹ *Danas će prije podne biti 1. lijepo /vrijeme/.*
(kakvo vrijeme, neodređeni oblik pridjeva),
a poslije podne 2. ružno /vrijeme/. Više lijepoga vremena bit će na Jadranu.

Izabrana je jedna kvaliteta kojom se upućuje, upotrijebljen je duži oblik pridjeva, ali to ne znači i određenost. Usp. i M. Znika, Za obavjesnost i gramatičku pravilnost, Jezik, god. 34, br. 4/1987, str. 101–106.

⁵² Poljoprivredniku ili turistu, npr., nije isto *lijepo* i *ružno vrijeme*. Jedan bi nakon duge suše rado kišu, a drugi bi što više sunca, po mogućnosti bez ijednog kišnog dana.

⁵³ Promatramo li višечlane termine, primjećujemo širenje izraza i sužavanje značenja: *zrnca* (svih vrsta: pijeska, graška...)

ključna kost
jednadžba s jednom nepoznanicom
fizikalna kemija
uglični dioksid itd.

- b) *zagrobni život*
ovozemaljski život
majčinska ljubav
bratska ljubav?

Usporedba "uvjetnog termina" *lijepo vrijeme* s terminima iz grupe a) pokazuje da su to neusporedive veličine. U svakom od primjera tipa grupe a) postoji osnovni pojam koji označuje jednu egzistentnu jedinku, jednu predmetnost koja stoji u opoziciji barem s još jednom takvom jedinkom. Kod primjera iz grupe b) takav je dvojčani izbor barem pomišljiv, a kod *vremena* u meteorološkom smislu još jedno takvo vrijeme nije ni pomišljivo. Držimo stoga da je u izričaju *lijepo vrijeme* termin samo *vrijeme*, a *lijepo, ružno, sunčano, kišovito ...* samo su izrazi različitih varijantnih obilježja toga vremena, njegovi opisi, stoga i moraju stajati u neodređenom obliku, pa zato nisu i ne mogu biti termini⁵⁴ ni u funkciji priložne oznake, a ni u kojoj drugoj sintaktičkoj funkciji u rečenici.

Primjeri:

Lijepo vrijeme prevladava u Istri. (subjekt)
Očekujemo lijepo vrijeme. (objekt)
I za lijepa vremena preporučuje se oprezna vožnja. (priložna oznaka)
Sad je lijepo vrijeme. (predikat)

To se isto može reći i za riječ *način*:

lijep način
ružan način

nisu termini, ma koju sintaktičku funkciju popunjavali:

kruna (prva restrikcija značenja)

crvena (druga restrikcija značenja)

kojim se ovdje postigla dostatna terminološka preciznost i jednoznačnost. Slično je i u višeslanim toponimima tipa:

Staro Petrovo selo.

kojima se označuje jedan entitet.

⁵⁴ "Pridjev koji stoji uz imenicu /u funkciji termina, dodala M.Z./ najčešće je odnosni, iako ima slučajeva i opisnog pridjeva (npr. 'tvrdi/teški disk') ...*adaptivni program, bezuvjetni prijenos...*, M. Mihaljević, *Lingvistička naliza računalnog nazivlja*, (doktorska disertacija) Zagreb 1990, str. 118. Primjeri pokazuju da su opisni pridjevi kao dijelovi dvočlanog naziva samo u određenom liku. Katičić, *Sintaksa*, str. 400. S. Babić, *Tvorba riječi u hrvatskom književnom jeziku*, JAZU i Globus, Zagreb 1986, str. 400–410. (Opisuje razliku između opisnih pridjeva na -ni i odnosnih na -ni, -ski.)

*To je lijep način da mu se odužiš. (P)*⁵⁵

Ponio se na vrlo ružan način. (PO)

Moraš pronaći pravi način u ophođenju s njima. (O)

Pogrešan način vodi pogreškama. (S)

11. Zaključno možemo reći ovo:

1. Analizom značenja imenica *mjesto*, *vrijeme*, *način* i njihovim opisom pomoću sintaktičkih obilježja opisali smo sličnost i različnost njihova međusobnog statusa, kao i statusa pojedinih njihovih značenja.

2. Analizom jedinično egzistentnih imenica tipa *vrijeme* pokazuje se da one svojim leksičkim značenjem isključuju mogućnost upotrebe određenog oblika pridjeva, uvrštenog u funkciji atributa uz takve imenice, koji bi s imenicom činio nama zanimljiv dvočlani izraz u funkciji termina jer ne postoje, a nisu ni pomišljiva, dva takva entiteta od kojih bi se po nekom obilježju izabrao jedan, na koji bi se onda tim obilježjem moglo upućivati pridjevom u određenom obliku. Budući da opisni pridjev kao sastavni dio termina mora biti u određenom obliku, a pridjevi *lijep*, *ružan* ... uz *vrijeme* (meteorol.) to ne mogu, isključena je mogućnost terminološke upotrebe pridjeva *lijep*, *ružan* uz imenicu *vrijeme* koja je sama termin. Ona je pojam sa svojim invarijantnim obilježjima, a pridjevi tipa *lijepo*, *ružno* mogu izricati samo njezina varijantna obilježja.

3. U usporedbi s osobnim imenom opisuju se sličnosti i razlike u njihovu položaju. Pokazuje se da su jedinični pojmovi tipa *vrijeme* (meteorol.) statusno donekle bliski osobnom imenu jer se, kao i ime, odnose na jedan entitet, a razlikuju se po tome što su svaki od njih na drugi način određeni: pojam preko skupa invarijantnih obilježja i neizravno uspostavljenog odnosa s referentom, a osobno ime izravnim odnosom s referentom.

4. Svakomu od njih pridružen je skup s mogućim podskupovima varijantnih obilježja kojima se osoba ili *vrijeme* (meteorol.) opisuje. Skup invarijantnih obilježja u analiziranim primjerima (i općenito) ne služi određenosti. Tome u brojivih imenica služe samo varijantna obilježja kojima se jedna materijalizacija istoga pojma razlikuje od druge. Invarijantna obilježja služe prepoznavanju pojma kojim se označuje neka jedinka.

5. Kolebanja u razumijevanju tzv. dužih i kraćih pridjevskih oblika kao određenih ili neodređenih mogu se ukloniti pitanjima: *Koji?* za određeni oblik pridjeva (zapravo za pridjev kada se njime želi izreći određenost) i

Kakav? za neodređeni oblik pridjeva (zapravo za pridjev kada se njime želi izreći neodređenost).

6. Analiza pokazuje svrhovitost upotrebe uređenog skupa sintaktičkih obilježja u opisu imenica jer pruža sredstva da se detektira njihov različit status. A

⁵⁵ Pojašnjenje kratica: P = predikat, PO = priložna oznaka, O = objekt, S = subjekt.

različit status pojedine imenice utječe na izbor određenog i neodređenog pridjevskog vida i time bjelodano pokazuje utjecaj semantičkih izbora na sintaktičke. Primjena spomenutih sintaktičkih obilježja pruža i mogućnost drugačije klasifikacije imenica s obzirom na mogućnost izbora između dvaju entiteta, slično kako se čini u nekim drugim jezicima, npr. u engleskom jeziku.

Zusammenfassung

BESTIMMTHEIT UND ZÄHLBARKEIT

Im Artikel werden die Substantiven vom grossen Bedeutungsumfang analysiert, die am meisten als Adverbialbestimmung der Zeit, Weise und des Ortes gebraucht werden.

Auf Grund ihrer Bedeutung werden ihre syntaktischen Merkmale beschrieben. Je nach den Merkmalen wird unter den mehrdeutigen Substantiven ein Typ ausgeschieden, der in einer von seinen Bedeutungen als Unikum, als unzählbar existiert. Der Status von solchen einmalig existenten Einheiten wird mit dem Status von Eigennamen verglichen und die Unterschiede beschrieben.

Die einmalig existenten Einheiten werden im Bezug auf die Bestimmtheit der bei ihnen eingereihten Adjektiva untersucht. Es werden die Gründe angeführt, die die Einreihung von Adjektiven mit dem bestimmten Artikel bei einer solchen einmalig existenten, unzählbaren Entität nicht ermöglichen.

Auf Grund der Analyse ist man zum Beschluss gekommen, dass die Adjektiven und die einmalig existenten Einheiten keine zweiteilige (oder mehrteilige) Syntagmen bilden können, die die Funktion eines Termins übernehmen werden könnten.